

Iveta Valentová

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava

Zo zásad koncepcie spracovania lexiky slovenských terénnych názvov¹

1. Výskum a spracovanie anojkonymie v Česku a na Slovensku

1.1. Anojkonymia sa v súčasnosti formou slovníka spracúva v Česku, kde znikli dva projekty, a na Slovensku. Na onomastickom pracovisku Ústavu pro jazyk český AV ČR v Prahe prebehol výskum českej anojkonymie v rokoch 1963–1980. Zozbieralo sa 500 000 anojkoným, z ktorých L. Olivová-Nezbedová a J. Matúšová na základe lingvistickej analýzy zistili 45 000 lexikálnych jednotiek a vypracovali *Index lexikálných jednotek pomístních jmen v Čechách* [1991] a *Retrográdní index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách* [1991]. Predbežný výskum anojkonymického materiálu vyústil do kolektívnej monografie autoriek L. Olivovej-Nezbedovej, M. Knappovej, J. Malenínskej a J. Matúšovej *Pomístní jména v Čechách*, s podtitulom *O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest* [1995]. Koncepcia slovníka s ukázkovými heslami a mapami vyšla v r. 2000 ako úvodný zväzok *Slovníka pomístních jmen v Čechách*. Počítačové spracovanie sa stalo len nástrojom, pomocou pri koncipovaní tradičného slovníka, keďže v čase prípravy koncepcie a koncipovania slovníka neboli ešte také možnosti ako dnes. Tradičný knižný slovník vychádzal priebežne, zatiaľ bolo publikovaných 5 častí: I (A) 2005, II (B–Bau) 2006, III (Bav–Bíd) 2007, IV (Bíg–Bož) 2008, V (Bra–Buc) 2009. Ďalšie zväzky vychádzajú v elektronickej podobe na internete (<http://mam2.ujc.cas.cz/onomast-pj>).

1.2. Pracovníčky dialektologického oddelenia Ústavu pro jazyk český AV ČR v Brne pod vedením M. Šípkovej v spolupráci s Fakultou informatiky Masarykovej univerzity v Brne vyvinuli špeciálne pre tento typ slovníka digitálnu databázu, ktorá tvorí podklad nielen pre tradičný knižný slovník, ale aj pre spracovanie anojkonymie formou digitálneho interaktívneho slovníka². K dispozícii majú

¹ Príspevok je jedným z výstupov vedeckej úlohy *Slovník slovenských anojkoným* (č. 2/0071/11) grantovej agentúry Ministerstva školstva SR a Slovenskej akadémie vied VEGA.

² Použitá je relačná databáza PostgreSQL, serverová časť systému je naprogramovaná v jazyku Ruby, klientská časť je realizovaná v jazykoch JavaScript a XUL za použitia produktu Mozilla, jazykom na výmenu dát medzi klientskou a serverovou časťou sú formáty založené na značkovacích jazykoch XML a RDF [Čižmarová 2010a: 79].

kartotéku anojkoným z Moravy a Sliezska s asi 225 000 kartotečnými lístkami (výsledky výskumu z rokov 1965–1989; kartotéka bola znovu dopĺňovaná od r. 2005). R. Šrámek a J. Pleskalová zostavili rukopisný *Heslář* [1992], ktorý obsahuje 33 000 heslových slov. Súpisu anojkonymie, jej digitalizácii, koncepcii elektronického i tradičného knižného slovníka, jeho využitiu, možnostiam mapového spracovania, ktoré program umožňuje, a ukázkovým heslám je venované 1. číslo publikácie „Acta onomastika“ [2010]³. Doposiaľ zdigitalizovali názvy písmen A–G a čiastočne písmena H, ale keďže každému slovu v názve je venovaná digitálna karta (formulár), priebežne sa do elektronickej podoby spracúva celá kartotéka. Zdigitalizovaná je takmer polovica materiálu a skoncipovaných je 20% hesiel z predpokladaného počtu 33 tis. [Šipková 2010: 75–76].

1.3. Toponymická materiálová základňa bola vytvorená aj v historickom oddelení (dnes oddelenie dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie) Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Názvy boli získavané súpisnou akciou uskutočnenou v rokoch 1966–1975 podľa vzoru súpisnej akcie v Česku a na Morave, z diplomových a seminárnych prác poslucháčov filozofických a pedagogických fakúlt (z rokov 1965–1975), z kolektívnych terénnych výskumov, ktoré boli súčasťou piatich seminárov o heuristickom výskume vlastných mien (v rokoch 1973–1977) zorganizovaných Slovenskou onomastickou komisiou, z publikácií a onomastických, jazykovedných, etnografických a i. časopisov, štúdií a článkov zhruba od 80. rokov 19. storočia do r. 1975, z ankety Slovenskej muzeálnej spoločnosti z 90. rokov 19. storočia (z viac ako 400 obcí), z katastrálnych máp, zo Základnej mapy ČSSR 1 : 10 000 a zo Základnej mapy ČSSR 1 : 50 000 [Majtán 1983a: 30]. Zozbieralo sa približne 250 000 názvov, ktoré sa pod vedením M. Majtána predbežne spracovali do dvoch tradičných lístkových kartoték (podľa abecedy a podľa okresov a obcí), heslára a pracovných máp pre *Atlas slovenských terénnych názvov*, ktorý mal byť prirodzenou súčasťou národného Slovenského onomastického atlasu. Rukopisný heslář obsahuje 42 803 hesiel, z toho osobitne je spracovaných 13 218 apelatív a adjektív z vlastných mien. Kartotéka obsahuje nielen anojkonymický materiál, ale aj ojkonymá a urbanonymá. Koncepciu pripravovaného slovníka predbežne publikoval M. Majtán [1983b: 190–206; 29–36]. Táto koncepcia takisto nerátala s možnosťami počítačového spracovania, ktoré v tom čase ešte neboli k dispozícii. V niekoľkých štúdiách sa analyzovali jednotlivé slová, slovné základy, odvodené slová, slovné čeľade a významové skupiny, ktoré možno nájsť zhrnuté v monografii M. Majtána *Z lexiky slovenskej toponymie* [1996].

1.4. Anojkonymické slovníky, ktoré sa pripravujú v Prahe, Brne i v Bratislave, nie sú toponomastikony v pravom zmysle slova, kde základom stavby hesla sú názvy jedného geografického objektu (denotátu), ale slovníky toponymickej lexiky (apelatívnej i propriálnej), v ktorých východiskom stavby hesla je lexéma

³ M. Šipková a L. Čizmarová koncepciu prezentovali aj na 15. poľskej onomastickej konferencii v Krakove [Šipková 2007: 321–324; Čizmarová 2007: 325–333].

a jej výskyt v názvoch. Základnú koncepciu toponomastikonu predstavil napr. R. Šrámek [1975; 1978; 1999]. Koncepciu spracovania anojkonymickej lexiky publikoval spoločne s členmi onomastického oddelenia Ústavu pro jazyk český ČSAV v Prahe a v Brne aj v r. 1980. Lexikograficky i areálovo spracovať anojkonymiu nie je jednoduché. Do slovníka je nutné zachytiť čo najprehľadnejšie množstvo informácií a to nielen gramatickú, syntaktickú a slovotvornú charakteristiku, ktorá zahŕňa aj slovotvorný model a štruktúrne typy, ale aj sémantické príznaky, mimojazykové okolnosti, ktoré majú vplyv na vznik názvu, onymickú designáciu, obsahový, pri toponymách vzťahový model [Šrámek 1972: 305], motiváciu, frekvenciu názvu a jeho areálový výskyt, výskyt hláskových variantov, zakončení v rámci paradigmy, štruktúrnych typov názvov, ap., čo pri tradičnom knižnom slovníku nie je možné urobiť exaktne. Brnianska koncepcia spracovania a interpretácie materiálu využíva poznatky súčasnej onomastickej teórie a súčasne najmodernejšie digitálne prostriedky, ktoré umožňujú interaktívny prístup k materiálu, a preto sme sa rozhodli pridať k tejto koncepcii. V spolupráci s dialektologickým oddelením Ústavu pro jazyk český AV ČR v Brne sa vytvára aj digitálna databáza slovenských anojkonym.

2. Zásady tvorby a štruktúra heslového odstavca pripravovaného slovníka lexiky slovenských terénnych názvov

2.1. V rámci projektu VEGA *Slovník slovenských anojkonym* sa v prvej fáze digitalizujú a koncipujú zatiaľ len oronymá (bez názvov pohorí a horstiev) a chotárne názvy. Knižné vydanie slovníka bude mať názov *Lexika slovenských terénnych názvov*. Termín *terénny názov* sa v slovenskej onomastike, tak ako aj v poľskej onomastike (*nazwa terenowa*) [*Osnoven sistem...* 1983: 213; <http://onomastyka.uni.lodz.pl/strona-glowna/terminologia-polska>], používa ako domáci synonymný výraz nielen k oronymu, ale ustálil sa ako rovnocenný k termínu anojkonymum (nesídelný názvov). Slovo slovník sme z názvu vynechali preto, lebo východiskom stavby hesla je lexéma a jej výskyt v názvoch.

2.2. Medzi druhy objektov, ktorých názvy sa v súčasnosti digitalizujú a koncipujú do hesiel, patria: baňa, dolina, chrbát, les, lúka, močiar, pasienok, pole, priepať, priesmyk, roklina, sedlo, sklala, strž, svah, vinica, vrch, výšková kóta, žľab. Keďže prioritou je zachytiť predovšetkým historické topolexémy, názvy jaskýň sa uvádzajú len tie, ktoré neboli vytvorené umelo (napr. *Driny*), pretože jaskyňa zvyčajne pomenúva ten, kto ju objavil. Nevyklúčujeme však možnosť digitalizovať všetky názvy jaskýň⁴ v ďalších etapách. Názvy dopravných ciest (hodonymá) sa zatiaľ nespracúvajú, lebo predstavujú veľmi malú skupinu. Lesné cesty zvyčajne

⁴ Štandardizované názvy jaskýň a priepastí (Zoznam jaskýň a priepastí na Slovensku) vydal v r. 1979 Slovenský úrad geodézie a kartografie.

nemali vlastný názov a staré názvy ako napr. *Jantárová cesta* majú len historický charakter. Dnešné cesty sú označované číslami, resp. písmenami a číslami (*E 65, D 2, R 1*). Názvy ulíc patria medzi urbanonymá a názvy napr. horolezeckých trás sú tiež utvárané umelo [pozri napr. Bauko 2007]. Trigonometrické body sa už nepoužívajú, dnes sa označujú ako výškové kóty. Často sú to názvy už iných existujúcich objektov. Spracúvajú sa len tie, ktoré sú z extravilánu obcí. Názvy výškových kót z intravilánu obcí predstavujú poväčšine názvy kostolov, budov, príp. názvy iných druhov objektov, ktoré sa zaraďujú medzi patrocíniá, urbanonymá či inštitucionymá. Názvy výškových kót z kartotéky sa dopĺňajú údajmi z databázy štandardizovaných názvov výškových kót Úradu geodézie kartografie a katastra SR [2008]. Názvy majerov, samôt, kopaníc, lazov, skupín obývaných domov a miestnych častí sa zaraďujú medzi sídelné názvy (ojkonymá), a preto ich nespracúvame, hoci v českej onomastike sa tradične zaraďujú do anojkonymie, pretože mnohé z nich prevzali označenie pôvodných anojkoným [Pleskalová 1992: 7]. Výskum a spracovanie hydronymie na Slovensku prebieha samostatne podľa jednotlivých povodí veľkých tokov v rámci medzinárodného projektu *Hydronymia Europaea*⁵. Keďže po dokončení tejto grantovej úlohy sa plánuje samostatné syntetické spracovanie hydronymickej lexiky, vodné názvy zatiaľ nebudú súčasťou databázy. Predpokladáme, že po ukončení hydronymického výskumu sa zistené informácie z jednotlivých hydronomastikonov stanú súčasťou interaktívnej digitálnej databázy slovenských anojkoným a ich spracovanie bude prebiehať podľa tejto koncepcie.

2.3. Terénne názvy a údaje o nich sa dopĺňajú z databázy štandardizovaných geografických názvov Úradu geodézie kartografie a katastra SR (aktualizovanej k 26. 1. 2012)⁶ z monografie *Terénne názvy z Muránskej doliny* [Krško 2001] a z novších diplomových a dizertačných prác a štúdií.

2.4. Štruktúra heslového odstavca je rovnaká ako v Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku [porov. Čižmarová 2010a: 85–90], pretože počítačový program sám koncipuje prvé dve časti na základe informácií v digitálnych kartách⁷. Vyabstrahované heslové slovo reprezentuje jednoslovné názvy a časti viac-slovných názvov v danom heslovom odstavci. Zapisuje sa veľkými písmena-

⁵ Publikované boli doposiaľ hydronomastikony: *Hydronimia dorzecza Orawy* [Majtán, Rymut 1985], *Gewässernamen im Flussgebiet des Dunajec (Nazwy wodne dorzecza Dunajca)* [Rymut, Majtán 1998], v ktorej je samostatne spracovaná slovenská časť Dunajca a Popradu, *Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej* [Sičáková 1996], *Hydronymia povodia Ipl'a* [Majtán, Žigo 1999], *Hydronymia povodia Turca* [Krško 2003], *Hydronymia povodia Nitry* [Hladký 2004], *Hydronymia povodia Oravy* [Majtán, Rymut 2006], *Hydronymia povodia Hrona* [Krško 2008], *Hydronymia povodia Dudváhu* [Hladký 2011], *Hydronymia horného povodia Váhu* [Krško 2011], *Hydronymia povodia Kysuce* [Krško, Velička 2011], *Hydronymia slovenskej časti povodia Moravy* [Závodný 2012].

⁶ Ďalšie názvy, ktoré budú štandardizované Názvoslovnou komisiou Úradu geodézie, kartografie a katastra SR, sa budú priebežne dopĺňať.

⁷ O štruktúre a spôsobe vyplňania digitálnych kariet pozri L. Čižmarová [2010a: 81–86].

mi, pretože môže ísť o apelatívum i proprium, v hláskovej a pravopisnej podobe súčasnej slovenčiny. Dolný číselný index udáva frekvenciu výskytu heslového slova v názvoch. Za heslovým slovom sa uvádza gramatická charakteristika skratkou slovného druhu, pri substantívach skratkou gramatického rodu. Hláskové varianty sa uvádzajú v hranatých zátvorkách. Pri substantívnych heslách má heslové slovo tvar N sg. (BAHNO), pri adjektívnych heslách má tvar N sg. maskulín (VYŠNÝ). Morfológické varianty a niektoré slovotvorné varianty sa spracujú do zložených hesiel. Lexémy derivované rôznymi sufixami tvoria samostatné heslá (napr. BAHNO, BAHNOVKA, BAHNIŠTE, BAHNOVÝ, BAHNISKOVÝ, atď.) okrem posesívnych adjektívnych tvarov. Na hláskové varianty a heslové slová v zložených heslách budú vytvorené odkazové heslá.

2.4.1. V časti **1** je súpis štandardizovaných alebo upravených terénnych názvov podľa zásad štandardizácie (okrem niektorých výnimiek⁸), ktoré obsahujú heslové slovo s počtom zistených výskytov (dolný číselný index). Písmeno **a** označuje bezpredložkové názvy, **b** predložkové názvy (podľa prvého znaku v digitálnej karte). Názvy sú usporiadané podľa motivácie, v rámci motivácie sú prvé singulárové, potom plurálové názvy. Východiskom tohto triedenia bola Šmilauerova štúdia Třídění pomístních jmen [1960; 1972]. Názvy sú ďalej usporiadané podľa toho, či je heslové slovo v názve v hlavnom pomenovacom vzťahu (pred značkou ♦) alebo vo vedľajšom pomenovacom vzťahu (za značkou ♦). Vo vedľajšom pomenovacom vzťahu sú prívlastky. V rámci každej skupiny sú názvy usporiadané podľa posesivity: I – bez formálneho vyjadrenia posesivity (tých je väčšina), II – vyjadrenie posesivity genitívom substantíva (aj názvy s elidovaných určeným členom), ktorých bude pravdepodobne málo, III – posesívne adjektíva na *-ov, -ova/-ová, -ovo, -in/-ín, -ina/-iná, -ino* (*Bakov les, Bakova roľa, Bakovo pole, Bahnov jarok*) – nesubstantivizované i substantivizované typy i typy s elidovaným určeným členom (napr. *Bakov, Baková, Bakovo*) a tvary s prívlastnením k rodine so sufixami *-e, -eje, -oje, -(ov)ých/-(ov)ych, -ovie, -éch/-ech* a *i*. (*Adamovie lúky*).

2.4.2. Pri utváraní heslových slov vzniká veľa problémov, ktoré riešili aj pri digitalizácii a koncipovaní Slovníka pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku [Čižmárová 2010b: 94–105]. Napr. pri názve *Bahnovo* bez znalosti motivácie môže ísť o posesívne adjektívum z osobného mena *Bahno*, a preto sa uvádza pod heslom BAHNO n., ale môže to byť aj stredoslovenský nárečový variant *bahnouo* vlastnostného adjektíva *bahnový* [*Atlas slovenského jazyka* II/2, s. 100–105; ďalej ASJ]. V takom prípade by sa mal názov zaradiť pod heslo BAHNOVÝ adj. a jeho upravená podoba podľa zásad štandardizácie by bola *Bahnové*. Ak sa to nedá zistiť, zaradiť sa typ názvu *Bahnovo* podľa toho, ktorá možnosť sa v danej lokalite javí ako pravdepodobnejšia. Iná možnosť sa uvedie vo výkladovej časti

⁸ Napr. ponecháva sa nezhodný prívlastok v anteponovanej pozícii (*Za bahnom fláky*) alebo sa ponecháva predložka *u* aj v spojení s neživot. subst. (*U bahna*).

hesla. V tomto prípade sme zistili, že názvov *Bahnovo* je posesívne adjektívum z priezviska *Bahno*, pretože v obci podľa databázy priezvisk [Ďurčo a kol. 1998] sa nachádzalo v r. 1995 priezvisko *Bahno* 20-krát a z danej obce sú doložené názvy *Bahnovka* a *Bahnov jarok* podľa priezviska majiteľa.

2.4.3. Problematické môže byť aj vytvorenie heslového slova pri posesívnych adjektívach zakončených na *-in/-ín, -ina/-iná, -ino*. Dnes sa týmito príponami tvoria posesívne adjektíva od feminín, ale pri tvorbe názvov bola situácia odlišná, čo ukazujú príklady z ojkonymie i anojkonymie. Napr. J. Stanislav [1948: 136] uviedol pôvod názvu obce *Dobšiná* z osobného mena *Dobša* + posesívny sufix *-ina*, ktorý poukazuje na vlastnícky pomer vo feudálnej dobe, podobne aj ojkonymum *Trenčín* z osobného mena *Trenka* (+ *-in*), *Kubín* z *Kuba* (+ *-in*), *Pribylina* z *Pribyla* (+ *-ina*). Tvrdé mužské a-kmene a mäkké mužské ja-kmene, ktoré si zachovali zakončenie na *-a* (pretože pôvodne to vlastne boli feminína rovnako ako feminína na *-a*, ale na základe svojho významu označovali mužské osoby), sa skloňovali ako ženské a-kmene a ja-kmene, až neskôr pod vplyvom prirodzeného rodu tieto substantíva preberali pádové prípony od o-kmeňov a jo-kmeňov a cez ne od u-kmeňov [Stanislav 1967: 177]. Maskulína teda priberali aj ženské posesívne prípony. Zmena k/č (*Trenka* > *Trenčín*, *Čepka* > *Čepčín*, *Pauka* (*Pavel*) > *Paučína* *Lehota*, *Vojka* > vrch *Vojčín* nad Novou Lehotou) je pôvodne tzv. I. palatalizácia predchádzajúcej zadnopodnovej spoluhlásky, ktorá nastala pri sufixoch *-in, -ina, -ino* [ibidem: 282–283]. Na základe týchto faktov sa napr. k terénnemu názvu *Vojčín* utvorí heslové slovo VOJKA m.

2.4.3. Súčasťou terénnych názvov sú aj kolektívne posesíva, ktoré majú pestrú paletu zmeravených tvarov najmä v stredoslovenskej oblasti. Hoci pôvod týchto foriem nie je celkom jasný a výklady ich vzniku sa rôznia⁹, J. Stanislav [1967: 280] a E. Pauliny [1990: 190–191] sa priklonili k názoru V. Vážneho [1926: 174–177], podľa ktorého základným tvarom je zmeravený tvar N–A pl. zloženého skloňovania posesívnych adjektív s koncovkou *-ové* (*sused-ové*) – po diftongizácii *é* > *ie* vznikol tvar na *-ovie* na dolnej Orave, v Liptove, vo zvolenskej oblasti a v južných stredoslovenských nárečiach; zmena *-ové/-ove* na *-eje* nastala v Turci, pričom v časti Turca sa kontrahovala na *-e*. K tvarom na *-ovie* sa neskôr pridala koncovka *-ch* (*-oviech*) ako znak G pl. adjektív kongruentného skloňovania. F. Cuřín [1964: 43], odvolávajúc sa na V. Vážneho, uviedol, že základný stredoslovenský tvar na *-ové* je sekundárna podoba východoslovenského zmeraveného posesívneho tvaru N–A na *-ovo* (v menšej stredoslovenskej oblasti má aj podobu *-ojo*). Z adjektívnych osobných mien sa kolektívne posesíva tvoria pomocou prípony G pl. *-ých/-ych*. Tvar s príponou *-ových* má podľa Paulinyho [1990: 191] pôvod buď v N pl. m. životného zloženého skloňovania, alebo je to tvar G pl. Podľa J. Stanislava [1967: 280] tvar *-ových* je z G pl. (N pl. *-ovi*) podobne ako G pl. *-oviech* (N pl. *-ovie*), kde koncové *ch* dakedy odpadlo v izolovanej

⁹ Bližšie J. Stanislav [1967: 280–282].

kategórii výrazov, v ktorých *ch* stratilo funkčné zaťaženie. Areálovú distribúciu jednotlivých sufixov rodinných mien je možno konfrontovať aj s *Atlasom slovenského jazyka* [III/1 mapa č. 115; III/2: 80–81]. Keďže tieto tvary vychádzajú z tvarov posesívnych adjektív, terénne názvy, ktoré ich obsahujú, sa zaraďujú pod základné substantívum v N sg. Kolektívne posesíva odvodené od adjektívnych osobných mien sa zaraďujú pod základné adjektívum v N sg. m. Upravujú sa podľa zásad štandardizácie do spisovného tvaru na *-ovie* (*Doliny Adamičkých* > *Adamičkovie doliny*, heslové slovo ADAMIČKA; *Adamé lúky* > *Adamovie lúky*, heslové slovo ADAM). Pôvodné prípony sa uvádzajú vo výkladovej časti hesla s lokalitou, resp. areálom výskytu.

2.5. V druhej časti heslového odstavca sa uvádza súpis druhov objektov a ich počet (dolný číselný index) podľa frekvencie. Pri heslách, ktoré obsahujú 1–5 dokladov, sa časti 1 a 2 spájajú a uvádza sa lokalita (názov obce a súčasná skratka okresu). Prvé dve časti obidvoch typov hesiel zostavuje počítačový program automaticky na základe údajov z digitálnych kariet.

2.6. Výklad v tretej časti heslovej stati zostavujú autorky hesiel. Má povahu širšie koncipovaného komentára, ktorý sa usiluje o komplexný rozbor terénnych názvov, pričom sa zameriava na lexikálnu jednotku v názve zhodnú s heslových slovom. Obsahuje stručnú jazykovú analýzu, etymológiu, motiváciu, štruktúru, zachytené nárečové hláskové varianty a variantné nárečové tvary v rámci paradigmy, ak boli pri výskume zaznamenané. Jazykové zvláštnosti sa zaznačujú s koncentráciou výskytu, prípadne s odkazmi na literatúru (podľa skratiek autorov a diel). Poukazuje sa na jazykové i mimojazykové súvislosti, ktoré mohli viesť k vzniku názvov. Po bodke nasleduje areál alebo lokality frekventovaného výskytu názvov. Tieto informácie sú predovšetkým v heslách, ktoré obsahujú 6 a viac názvov, pretože v tomto type hesla sa neuvádza pri jednotlivých názvoch lokalita (pozri prílohu).

3. Význam výskumu anojkonymickej lexiky a jej digitálneho spracovania

Terénne názvy skrývajú v sebe apelatívnu lexiku a jej fonetické a morfológické ekvivalenty a spôsoby tvorenia, ktoré už v súčasnom spisovnom jazyku nenájdeme. Toponymická lexika dopĺňa pohľad na vývin slovnej zásoby a poskytuje cenné doklady pri skúmaní vývinu a členenia slovenských nárečí, vyskytuje sa v najstaršej slovenskej toponymii a predstavuje kontinuitu od praslovančiny k najstaršej slovenskej lexike až po súčasnosť, či poukazuje na medzijazykové kontakty. Výužitím rovnakého počítačového programu a dodržaním rovnakej koncepcie a spôsobu značenia do digitálnych formulárov ako pri spracúvaní moravských a sliezskych anojkoným, budú obidve databázy kompatibilné, čo otvorí ďalšie možnosti predovšetkým pri konfrontácii štruktúry pomenovacích sústav

obidvoch jazykov, umožní ukázať frekvenciu jednotlivých anojkoným a ich výskyt, výskyt určitých štruktúrnych typov, izolexy a izoglosy jazykových javov ap. na celom území Moravy, Sliezska a Slovenska. Prioritne digitálne spracovanie a vytvorenie digitálnych interaktívnych slovníkov umožní automatické a rýchle spočítavanie a zoradovanie údajov v heslách a zobrazenie vybraných údajov na mapách a na internete s možnosťami vyhľadávania v databáze podľa požiadaviek. Na základe určitej funkčnej špecifikácie bude možné vytvoriť nielen slovník toponymickej lexiky, ale aj toponomastikon, ktorého východiskom stavby hesla je pomenovanie jedného geografického objektu (denotátu), alebo slovník z určitej geografickej oblasti, či slovníky podľa jednotlivých druhov anojkoným (napr. oronymá, chotárne názvy, hydronymá ap.). Takéto spracovanie bude prínosom aj pre slovanskú porovnávaciu onomastiku s perspektívou pripojenia aj iných krajín s možnosťou zostavenia vlastných zásad koncipovania heslových statí.

Príloha

Ukážkové pracovné heslá.

Heslo so 6 a viac názvami.

V knižnej verzii slovníka sa budú uvádzať skrátené tvary heslových slov v názvoch. Digitálny slovník obsahuje aj typ hesla, v ktorom je pri každom názve uvedená lokalita, a typ hesla so zistenými nárečovými podobami názvov.

BAHNO¹³³ **n.**

I I a *Bahno*₃₆; *Bahná*₃₅; Čupové bahno, *Malé/Velké bahno*, *Hrubé bahno*, *Slané bahno*, *Staré bahno*, *Zhrnuté bahno*, *Urbárske Bahno*, *Marhátovo Bahno*, *Šturdíkovo bahno*, *Kozie bahno*, *Panské bahno*; *Malé/Velké bahná*, *Hrubé bahná*; *Bahno pod Poliankou*, *Bahno pri Gašparinke*, *Bahno u rybníka u Gašparinky*, *Slané Bahno od Unínskeho*; *Bahná od hája*; *Šúr Bahná* **b** *Do bahna*, *Na bahne*₂, *Nad Bahnom*₂, *Pod bahnom*₄, *Pred Bahnom*, *Pred bahnom*, *Pri Bahne*₃, *U bahna*₃, *V Bahne*, *V bahne*₃, *Za Bahnom*, *Za bahnom*₄; *Na Bahnách*, *Na bahnách*₃, *V bahnách*, *Za bahnami*₃ ♦ **a** *Zadný Vanišovec u Bahna*; *Pred bahnom močiare*, *Za bahnom ťľaky*; *Vrch bahien*, *Vrch bahna* **III a** *Bahnovo* ♦ *Bahnov jarok* **2 a** pole₅₀, les₂₁, lúka₁₄, pasienok₉, miesto₈, výš. kóta₆, močiar₅, dolina, vrch, žľab **b** pole₁₄, les₁₀, lúka₇, miesto₃, pasienok₃, výš. kóta₃, vrch₂ ♦ **a** les, lúka, miesto, močiar, pasienok, pole **3** Zo subst. *bahno*. TN označujú vlhké, mokré, bahnité, močaristé miesto, môže tam byť rašelina. V obci Štefanov SE sa v poli nachádza žriedlo síričnato-živičnej jódovej vody, vo Vlkolinci RK miesto s močidlami (kde sa močil ľan). Predložkové TN označujú objekty v okolí takýchto miest alebo v nich. TN *Zhrnuté bahno* pomenúva povrch flyšového pieskovca v juž. okolí Bardejova. N pl. -a (*Bahna*) vo vsl., jzsl. oblasti a vo Vrbovom PN, L pl. -och (*U bahnoch*) vo Výšných Remetách SO, I sg. -em (*Za bahnem*) v Kostolišti MA a pl. -í (*Za bahni*) v Lábe MA. Poses. adj. z OM *Bahno* + suf. -ov, -ov-o. TN *Bahnovo* v Lovčici-Trubíne ZH vznikol elipsou určovaného subst. *pole*. V obci sa P *Bahno* v r. 1995 vyskytlo 20-krát (DP) a sú tu aj TN *Bahnov jarok* a *Bahnovka* podľa OM majiteľa. • TN sa nachádzajú v zsl., hlavne záhor. oblasti, väčšie zoskupenie je na Liptove, miest. v strl. a vsl. oblastiach.

Heslá s 1–5 názvami:

BAHENSKÝ **adj.**

1+2 I ♦ a *Bahenské role* les, pole Borský Mikuláš SE (Borský Peter).

3 Zo subst. *bahno* + suf. -e-n-sk-é.

BAHIENCE₄ pl. [-HE-]

1+2 I a *Bahience* pole Senica SE, *Bahience* pole Borský Mikuláš SE (Borský Peter), *Bahience* pole Gajary MA, *Bahience* lúka, vrch Kostolište MA.

3 Zo subst. *bahno* + suf. *-e-n-c-e*. TN označujú bahnité miesta. V Gajaroch a v Kostolišti MA je št. tvar *Bahience* i ako variantný tvar *Bahence*. • Iba v záhor. oblasti.

BAHNISKO₅ n.

1+2 I a *Bahnisko* pole Kameničná KN, *Bahnisko* lúka, pasienok, pole Vaniškovce BJ, *Bahnisko* miesto Tulčík PO; *Svinské bahníská* pole Orechová Potôň DS **b** *Na bahnískách* pasienok Soľ VT.

3 Zo subst. *bahno* + suf. *-isk-o*, pl. *-isk-á*. TN označujú bahnité miesta. • Výskyt zriedkavo v jzsl. a vsl. oblasti.

BAHNIŠTE₂ n.

1+2 I a *Bahnište* pole Patince KN **b** *Na Bahništiach* pole Liptovský Mikuláš LM.

3 Zo subst. *bahno* + suf. *-išt-e*. TN označujú bahnité miesta.

BAHNOVKA₄ f.

1+2 I a *Bahnovka* lúka Lovčica-Trubín ZH; *Bahnovky* les, pole Bátovce LV (Jalakšová), *Bahnovky* močiar Žemberovce LV, *Bahnovky* miesto Kusín MI.

3 Zo subst. *bahno* + suf. *-ov-k-a*, pl. *-ov-k-y*. TN označujú v Žemberovciach LV močiar s množstvom bahna, v Lovčici-Trubíne ZH štrkovito-pieskovitú lúku podľa P majiteľa *Bahno*.

Odkazové heslo

BAHENCE **p.** BAHIENCE.

Bibliografia

Atlas slovenského jazyka I/1, 2–IV/1, 2, 1968–1984.

Bauko Ján, 2007, *Motivácia vzniku názvov horolezeckých ciest*, [in:] Matej Považaj, Pavol Žigo (eds.), *Súradnice súčasnej onomastiky (Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie, Bratislava 16.–17. septembra 2004)*, Bratislava, 190–203.

Cuřin František, 1964, *Historický vývoj označování rodiny a rodinné příslušnosti*, Praha.

Čižmárová Libuše, 2007, *Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku – digitalizace materiálu a metodologie zpracování*, [in:] Aleksandra Ciešlikowa, Barbara Czopek-Kopciuch, Katarzyna Skowronek (eds.), *Nowe nazwy własne. Nowe tendencje badawcze*, Kraków, 325–333.

Čižmárová Libuše, 2010a, *Tvorba elektronického slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*, „Acta onomastica“, roč. 51, č. 1, 79–93.

Čižmárová Libuše, 2010b, *Ke konstrukci heslových slov ve Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*, „Acta onomastica“, roč. 51, č. 1, 94–105.

Databáza štandardizovaných názvov výškových kót Úradu geodézie kartografie a katastra SR, 2008.

Đurčo Peter a kol., 1998, *Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku. Podklady k projektu: Copernicus Programme, project COP-58: ONOMASTICA–COPERNICUS DATABASE*. CD ROM. Paris: ELRA (Databáza obsahuje stav priezvisk z r. 1995), pozri <http://slovník.juls.savba.sk/?w=LU%C4%8CENEC&c=Kae9&d=priezviska>.

Hladký Juraj, 2004, *Hydronymia povodia Nitry*, Trnava.

Hladký Juraj, 2011, *Hydronymia povodia Dudváhu*, Trnava.

Kartotéka terénnych názvov Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV.

Krško Jaromír, 2001, *Terénne názvy z Muránskej doliny*, Banská Bystrica.

Krško Jaromír, 2003, *Hydronymia povodia Turca*, Banská Bystrica.

- Krško Jaromír, 2008, *Hydronymia povodia Hrona*, Banská Bystrica.
- Krško Jaromír, 2011, *Hydronymia horného povodia Váhu*, Banská Bystrica.
- Krško Jaromír, Velička Drahomír, 2011, *Hydronymia povodia Kysuce*, Banská Bystrica.
- Majtán Milan, 1983a, *Spracovanie lexiky slovenských terénnych názvov*, [in:] *Geografia nazewnica (Materiały z VII konferencji Komisji Onomastyki Słowiańskiej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów i II posiedzenia Komisji Onomastycznej Komitetu Językoznawstwa PAN Mogilany, 23–25 IX 1980 r.)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 29–36.
- Majtán Milan, 1983b, *Slovníkovo-areálové spracovanie lexiky slovenských terénnych názvov*, „Slovenská reč“, roč. 48, č. 4, 190–206.
- Majtán Milan, 1996, *Z lexiky slovenskej toponymie*, Bratislava.
- Majtán Milan, 2010, *Lexika slovenských terénnych názvov (História a perspektíva spracovania)*, [in:] Juraj Hladký, Iveta Valentová (eds.), *Lexika slovenskej onymie (Zborník materiálov zo 17. slovenskej onomastickej konferencie, Trnava 12.–14. septembra 2007)*, Bratislava, 27–30.
- Majtán Milan, Žigo Pavol, 1999, *Hydronymia povodia Ipl'a*, Bratislava.
- Majtán Milan, Rymut Kazimierz, 1985, *Hydronymia dorzecza Orawy*, Wrocław.
- Majtán Milan, Rymut Kazimierz, 2006, *Hydronymia povodia Oravy*, Bratislava.
- Olivová-Nezbedová Libuše, Matúšová Jana, 1991, *Index lexikálných jednotek pomístních jmen v Čechách*.
- Olivová-Nezbedová Libuše, Matúšová Jana, 1991, *Retrográdní index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách*.
- Olivová-Nezbedová Libuše, Malenínská Jitka, 2000, *Slovník pomístních jmen v Čechách (Úvodní svazek)*, Praha.
- Olivová-Nezbedová Libuše, Knappová Miloslava, Malenínská Jitka, Matúšová Jana, 2005, *Pomístní jména v Čechách. O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor; vod a cest*, Praha.
- Onomastické oddělení ÚJČ ČSAV v Praze a v Brně (Miloslava Knappová, Ivan Lutterer, Karel Oliva, Libuše Olivová-Nezbedová, Jana Pleskalová, Eva Pokorná, Rudolf Šrámek), 1980, *Přípravovaný slovník pomístních jmen v ČSR*, „Zpravodaj Místopisné komise ČSAV“, roč. 21, č. 2–3–4–5, 184–193.
- Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika*, 1983, Skopje.
- Pauliny Eugen, 1990, *Vývin slovenskej deklinácie*, Bratislava.
- Pleskalová Jana, 1992, *Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*, Jinočany.
- Rymut Kazimierz, Majtán Milan, 1988, *Gewässernamen im Flussgebiet des Dunajec (Nazwy wodne dorzecza Dunajca)*, Stuttgart.
- Sičáková Ľuba, 1996, *Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej*, Prešov.
- Stanislav Ján, 1967, *Dejiny slovenského jazyka 2*, Bratislava.
- Stanislav Ján, 1949, *Dobšiná*, „Slovenská reč“, roč. 15, č. 5, 134–137.
- Šipková Milena, 2007, *Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku – nový projekt české lingvistiky*, [in:] *Nowe nazwy własne. Nowe tendence badawcze*, Kraków, 321–324.
- Šipková Milena, 2010, *Pomístní jména a jejich zpracování ve Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*, „Acta onomastica“, roč. 51, č. 1, 48–78.
- Šmilauer Vladimír, 1960, *Třídění pomístních jmen*, „Zpravodaj místopisné komise ČSAV“, roč. 1, 149–180.
- Šmilauer Vladimír, 1972, *Třídění pomístních jmen*, „Zpravodaj místopisné komise ČSAV“, roč. 13, č. 1–2, 171–204.
- Šrámek Rudolf, 1972, *Toponymické modely a toponymický systém*, „Slovo a slovesnosť“, roč. 33, 304–317.
- Šrámek Rudolf, 1975, *K metodologii slovanských toponomastikonů*, „Zpravodaj místopisné komise ČSAV“, roč. 16, č. 1–2–3, 77–87.

- Šrámek Rudolf, 1978, *K základným teoretickým a metodologickým princípom onomastických slovníků*, „Slavia“, roč. 47, č. 3. 260–264. (Ruský preklad: *Perspektivy rozvitija slovjasnkoj onomastiki*, Moskva 1980, 68–75).
- Šrámek Rudolf, 1999, *Úvod do obecné onomastiky*, Brno.
- Šrámek Rudolf, 2010, *Soupis pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku, jejich znaky, příprava a koncepce lexikografického zpracování (v letech 1964–1993)*, „Acta onomastica“, roč. 51, č. 1, 10–47.
- Šrámek Rudolf, Pleskalová Jana, 1992, *Heslář ke slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku* (rukopisný).
- Valentová Iveta, 2009, *Ku koncepcii připravovaného Slovníka slovenských anoikoným*, „Slovenská reč“, roč. 74, č. 5, 283–291.
- Vážný Václav, 1926, *Zo skloňovania v nářečí turčianskom*, [in:] *Sborník Matice slovenskej 4*, Turčiansky Sv. Martin, 154–181.
- Zavodný Andrej, 2012, *Hydronymia slovenskej časti povodia Moravy*, Trnava.

Iveta Valentová

On some principles of the conception of the Slovak anoikonym lexis processing

(Summary)

The Slovak anoikonyms (minor place names) are recently being processed in the Ľ. Štúr Institute of Linguistics Slovak Academy of Sciences in Bratislava by conception created at the Department of Dialectology in the Institute of Czech Language of the Czech Academy of Sciences in Brno, where *The Dictionary of Moravian and Silesian Anoikonyms* are also being processed. Bratislava focuses preferentially on creating a digital database and, at the same time, also on compiling a digital and a classical form of dictionary, which is based on appellative and proprial lexis and on its occurrence in place names. Digital database and structure of a dictionary entry is the same as in the case of *The Dictionary of Moravian and Silesian Anoikonyms*, but some parts of a dictionary entry are compiled in accordance with individual principles. For example, there is a higher level of abstraction of headwords. The advantage of using the same computerized processing of anoikonyms is the possibility of confrontation of structures of naming systems of both languages.

Słowa kluczowe: anoikonim (nazwa terenowa), podstawa apelatywna nazw terenowych, słownik, hasło słownikowe, przetwarzanie komputerowe.

Key words: anoikonym (minor place name), lexis of anoikonyms (minor place names), dictionary, dictionary entry, computerized processing.